

(1845); en Peter L. Schram, *Fremdlingsschaft: Gastarbeider und Reiseprediger in den Niederlanden in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. Een enkele opmerking. De bijdrage van Van den Berg is erg voorzichtig getoonzet, een heel programma wordt hierdoor opgeroepen: zou het niet mogelijk zijn de 18de eeuwse opwekkingsbeweging in kaart te brengen en dan verder te traceren naar verschijnselen van opwekking in het begin van de 19de eeuw? Nijkerk moet niet geïsoleerd blijven tot ... Nijkerk. Bij het onderzoek naar de Afscheiding komen toch telkens "ondergrondse" verbindingen naar voren juist ook met het "Nijkerkse werk". Lokale geschiedbeoefening, theologiegeschiedenis, maar ook de historische antropologie (zie de discussie in het *Tijdschrift voor sociale geschiedenis*: Jojada Verrips, De genese van een goddienstige beweging: het Nieuwkerkse werk -nr. 18, juni 1980- en Mel van Elteren, Nogmaals ... : een mogelijke sociaal-psychologische aanvulling ... -nr. 25, maart 1982- een benadering waarop door Van den Berg niet wordt ingegaan) zouden hier kunnen samenwerken. Iets voor een vervolg-"Tagung"?

J. van Gelderen

A. Ros, *Kleine kerkgeschiedenis van de West-Veluwe. Voorgeschiedenis, wording en beginjaren van de Gereformeerde Gemeente te Barneveld*. Den Hertog BV., Houten 1985, 235 blz. ill.

Onder "kleine kerkgeschiedenis" verstaat de auteur "... de kerkgeschiedenis zoals deze tot uiting komt in het leven van afzonderlijke predikanten en hun plaatselijke gemeenten" (12). Meer en meer wordt bedoelde aanduiding gebruikt voor de geschiedschrijving van de bevindelijke flank van de gereformeerde gezindte met speciale belangstelling voor leven en werk van de geestelijke leidslieden. Hier staat het gezelschapsleven "... waar eenvoudige kinderen van God de noden van de kerk mochten bespreken" (16) in Barneveld en omgeving centraal en figureren P.J. baron van Zuylen van Nijvelt (Huize Schaffelaar), oefenaar Hendrikus Roelofsen (Lunteren) en ds. Elias Fransen, die in 1895 de Gereformeerde Gemeente van Barneveld institueerde. Tot 1915 wordt de geschiedenis van deze Gemeente vervolgd.

Belangrijk zijn de bijlagen bij de hoofdstukken: brieven van Van Zuylen aan Ds. H. de Cock uit 1834- de Afscheiding bleef zéér beperkt op de West-Veluwe, het verband met de latere Gereformeerde Gemeente is hier wel erg schemerachtig; brieven met betrekking tot de bekeringsweg van genoemde Roelofsen, brieven van Ds. Bastiaan Sterkenburg, Amerongen; brieven over bevindelijke prediking in Kootwijkerbroek van en aan de dolerende predikant van Kootwijk J.H. Houtzagers, van belang voor de verhouding van de dolerenden en de bevindelijke gereformeerden (bekend zijn Kuiper's pogingen deze groep mede te interesseren voor de Nederduitse gereformeerde kerken). De Doleantie in Barneveld komt dan ook ter sprake. Afsluitende hoofdstukken over 't begin en de voortgang van de Gereformeerde Gemeente. Leven en werk van Elias Fransen hoopt de auteur nader aan de orde te stellen in een nieuwe publicatie. De heer Ros heeft veel en interessant materiaal naar voren gebracht. De "voorgeschiedenis" zou aan diepte hebben gewonnen als ingegaan was op de vragen van M.W. Heslinga in het vierde deel van het Handboek